

Ukážu ti, co se má stát

Kniha o knize Zjevení

DAN DRÁPAL

„Ano, přijdu brzy.“ Amen, přijď, Pane Ježíši!

Zjevení 22,20

Výklad knihy Zjevení patří k **nejobtížnějším a nejkontroverznějším** oblastem biblické hermeneutiky. V úvodu se autor zabývá východisky a možnostmi výkladu, otázkou čísel a symbolů, autorstvím a datováním spisu i přehledem desítek různých dřívějších výkladů **od starověku až po naše dny**.

Nejrozsáhlejší částí knihy je výklad Zjevení verš po verši postupovaný neotřelým objasňováním **50 nejdůležitějších pojmů** knihy v samostatných rámečcích. Výklad Dana Drápala na rozdíl od mnoha jiných nepřináší hotový scénář dějin před koncem světa. Poskytuje **přehled o možnostech výkladu** a dává čtenáři příležitost, aby si celkový obrázek sestavil sám.

● *Drápalova kniha říká, že to, co žijeme dnes, má důsledky pro budoucnost. Práví Boží proroci totiž vždycky odkrývali budoucí Boží činy, aby volali po činech a poslušnosti v přítomnosti. Důležitější než znalost „jízdního řádu“ posledních časů je stav našeho srdce. / Karel Řežábek, pastor*

● *Toto je první kniha, která mě do studia Janova Zjevení opravdu uvedla. Pomáhá vyvarovat se zkratkovitých výkladů, kterých existuje hojnost v tištěné, internetové i kázané podobě. Autor se přitom nevyhýbá obtížným místům a nebojí se je interpretovat. / Tomáš Dittrich, novinář a pastor*

Nakladatelství KMS
<http://knihy.kmspraha.cz>

Zjevení je jediná biblická kniha, která výslovně říká, že kdo ji čte a drží se toho, co je v ní napsáno, bude blahoslavený. Proto je určitě dobré ji číst, přestože jí třeba moc nerozumíme. Pomáhá kniha Dana Drápala rozumět Zjevení víc? To bezesporu. Ale hlavně vede k uvědomění, že i v tom, čemu si myslíme, že rozumíme, je třeba počítat s tím, že dokud nepřijde plnost, naše poznání je jen částečné. A také – a to především – že to, co žijeme dnes, má důsledky pro budoucnost. Proto praví Boží proroci vždycky odkrývali budoucí Boží činy, aby volali po činech a poslušnosti v přítomnosti. A proto také platí, že důležitější než znalost „jízdního řádu“ posledních časů je stav našeho srdce.

● Karel Řežábek, *pastor*

Tato kniha Dana Drápala je prvním výkladem, který mě do studia Janova Zjevení opravdu uvedl. Autor vychází jednak z biblického textu, jednak z dvou desítek starých i nových výkladů Zjevení. Z této perspektivy je zřejmé, že vztahení popsaných celosvětových a kosmických dějů ke konkrétním událostem je nejisté, ba v současnosti většinou nemožné. Drápalova kniha čtenáři pomáhá vyvarovat se zkratkovitých výkladů Zjevení, kterých existuje hojnost v tištěné, internetové i kázané podobě. To neznamená, že se autor obtížným místům vyhýbá. Nebojí se interpretace symbolů ani symbolického významu čísel, velmi užitečné je jeho vysvětlení 50 nejdůležitějších pojmů. Většinu textu tvoří výklad Zjevení verš po verši, což otvírá poctivější pohledy než to, když autoři sledují svou linii a vybírají si jen to, co se jim hodí.

● Tomáš Dittrich, *novinář a pastor*

Mgr. Dan Drápal (* 1949) vystudoval teologii a pohyboval se mezi disidenty. Po nečekaném udělení státního souhlasu se v roce 1977 stal vikářem sboru ČCE v Praze 7-Holešovicích. Zde o rok později prožil osobní obrácení k Ježíši Kristu. V „maninském“ sboru pak našly vztah s Kristem stovky většinou mladých lidí.

Po převratu se sbor pokojně rozešel s evangelickou církví. Na počátku 90. let se kolem něj zformovala církev Křesťanská společenství. Dan Drápal byl do roku 2004 jejím seniorem.

S dalšími teology se podílel na překladech Spisů apoštolských otců (1986). Po pádu komunismu se zařadil mezi nejpłodnější české křesťanské autory, vydal přes 20 knih s teologickými a společenskovedními náměty. V letech 2005–2009 se jako překladatel podílel na projektu Český studijní překlad Bible, který v roce 1991 spoluinicioval.

Překládá křesťanské knihy. Píše komentáře pro tisk i internet.

Žije v Jeseníku, je členem místního Křesťanského společenství.

Ukážu ti,
co se má stát

Dan Drápal

Ukážu ti, co se má stát

Kniha o knize Zjevení

Nakladatelství KMS

© Mgr. Dan Drápal

Vydalo © Nakladatelství KMS, s. r. o.

Primátorská 41, 180 00 Praha 8

První vydání – 2020

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této knihy nesmí být bez písemného svolení vydavatele reprodukována nebo šířena v žádné podobě elektronické ani mechanické, včetně fotokopii, nahrávek či zařízení do informačních sítí nebo vyhledávacích systémů.

Ilustrace na obálce: Aleš Lamr – Okno I, akryl, 1988

Biblické citace, pokud není uvedeno jinak, jsou převzaty z Českého studijního překladu © Nakladatelství KMS, s. r. o., 2009 (ČSP).

Dále byly použity biblické citáty z Bible, překladu 21. století, BIBLION, o. s., 2009 (B21).

ISBN 978-80-87904-34-3

Poděkování

Děkuji všem, kteří mě podporovali během psaní této knihy – ať už modlitbou nebo finančně. Rovněž děkuji všem, kteří mě povzbuzovali, abych tuto knihu napsal. Velice děkuji Ing. Petru Adamcovi za kapitolku o drahých kamenech.

Za podnětné poznámky děkuji Karlu Řežábkovi a Ing. arch. Tomáši Dittrichovi. Zvláštní dík patří Jaroslavu Krošlákovi z Čeladinců, který mi obstaral celou řadu knih týkajících se tématu Zjevení.

Konečně děkuji celému týmu Nakladatelství KMS, který knihu připravil k tisku a vydal.

Obsah

Zkratky a vysvětlivky	13
Úvod	15
Symbol, alegorie a podobenství	18
Ráz biblické řeči	20
Symbole, ne popis	21
Co vlastně Písmo je?	22
Bez Ducha svatého to nejde	23
Předpoklady výkladu	24
Místo Zjevení v rámci Bible jako celku	27
Kniha Zjevení a jiná apokalyptická literatura	29
Pár střípků z dějin výkladu	29
Chronologický pohled	32
Čtyři výkladové přístupy	42
Preteristický pohled	42
Historizující pohled	43
Futurizující pohled	44
Idealistický neboli básnický pohled	45
Otázka autorství	45
Doba vzniku	47
Místo vzniku	50
Spory o kanonicitu	50
Členění knihy Zjevení	51

Symbolický význam čísel	52
Čtyřka ve Zjevení	52
Pětka ve Zjevení	52
Šestka ve Zjevení	52
Sedmička ve Zjevení	53
Osmička ve Zjevení	54
Desítka ve Zjevení	54
Dvanáctka ve Zjevení	54
10 000 ve Zjevení	54
Třetina ve Zjevení	54
Nejčastěji citovaní autoři	55
Vysvětlení některých termínů	57

Komentář ke knize Zjevení 59

Úvod a pozdrav 61

1. kapitola 61

Brzy 62

Anděl 63

Blahoslavenství 65

Sedm duchů 67

Králové země 68

Alfa i Omega 71

Dopisy sedmi sborům (1. vidění) 73

Soužení, království a vytrvalost 74

Oči jako plamen ohně 78

Meč 79

První a poslední 81

„Rozpory“ v knize Zjevení 82

Hvězda 84

Andělé sedmi sborů 84

<i>Dopisy sedmi sborům</i>	86
2. kapitola	86
<i>Znám tvé skutky</i>	88
<i>Nikolaité</i>	90
<i>Strom života</i>	92
<i>Druhá smrt</i>	97
<i>Bílý kamének</i>	102
<i>Jezábel</i>	106
<i>Ledviny i srdce</i>	109
<i>Soud podle skutků</i>	110
3. kapitola	114
<i>Jako zloděj v noci</i>	116
<i>Bílá roucha</i>	118
<i>Kniha života</i>	118
<i>Obyvatelé země</i>	124
<i>Nové jméno</i>	126
<i>Závěrečná poznámka k listům sedmi sborům</i>	131
Sedm pečeti (2. vidění)	133
4. kapitola	133
<i>Trůn</i>	135
<i>Čtyřiaadvacet starších</i>	137
<i>Blesky, hlasy a hromy</i>	138
<i>Čtyři živé bytosti</i>	139
<i>Doxologie</i>	144
5. kapitola	144
<i>Beránek</i>	148
<i>Beránek je Bůh</i>	150
<i>Beránek je hoden otevřít svitek</i>	151
<i>Nová píseň</i>	152
6. kapitola	154

<i>Jezdci na koních</i>	155
<i>Jak dlouho ještě</i>	162
<i>Nebe</i>	166
7. kapitola	168
<i>144 000</i>	170
<i>Vynechání pokolení Dan</i>	173
<i>Skupiny lidí</i>	174
8. kapitola (3. vidění)	179
Sedm trubek	181
9. kapitola	189
10. kapitola	200
11. kapitola	207
<i>Měření</i>	207
<i>Svatyně</i>	208
<i>Tři a půl roku</i>	209
<i>Šelma</i>	214
<i>Radost z utrpení a smrti Božích služebníků</i>	216
Sedm znamení (4. zjevení)	223
12. kapitola	223
<i>Krev Beránkova a slovo svědectví</i>	234
13. kapitola	239
<i>Zapsáni v knize života</i>	244
<i>Označení</i>	249
<i>666</i>	251
14. kapitola	253
<i>Dva extrémní názory na spásu a odsouzení</i>	260
Sedm misek (5. vidění)	268
15. kapitola	268
16. kapitola	272

Babylonská nevěstka (6. vidění)	286
17. kapitola	286
18. kapitola	297
<i>Vyjděte z jejich středu</i>	300
19. kapitola	311
Nevěsta Beránkova (7. vidění)	314
20. kapitola	323
<i>Tisícileté království</i>	327
<i>Propuštění Satana</i>	329
<i>Věčné zatracení</i>	332
21. kapitola	336
22. kapitola	348
Kristův příchod	352
Exkurs: Drahé kameny	361
Drahokamy tvořící základy hradeb nového Jeruzaléma	365
Drahé kameny z náprsníku velekněze	369
Další drahé kameny v Písmu	373
Pokus o výklad	375
Náprsník velekněze	375
Kdosi jako karneol a jaspis a moře jako křišťál	376
Hradba nebeského Jeruzaléma a brány z perel	377
Voda života jasná jako křišťál	379
Ozdoba Lucifera	379
Bibliografie	381

Zkratky a vysvětlivky

<i>Asc. Mos.</i>	Nanebevstoupení Mojžíšovo (<i>Ascensio Moysei</i>)
<i>ad</i>	k (příslušnému verši)
<i>ad loc.</i>	komentář k příslušnému verši (<i>ad locum</i>)
<i>Adv. Haer.</i>	<i>Adversus Haereses</i> , rozsáhlý spis Eirenaia (Irenea) z Lyonu, pojednávající o bludech.
ANF	Ante-Nicene Fathers (vydání křesťanských spisů sepsaných před prvním Nikajským koncilem v roce 325)
<i>aor.</i>	aorist (dokonavý minulý čas v řečtině)
<i>Apc Bar</i>	Apokalypsa Bárukova
B21	Bible21
ČEP	Český ekumenický překlad
ČSP	Český studijní překlad
ČSP_	Český studijní překlad, pozn. pod čarou
–	v citaci bibl. textu označuje pozn. pod čarou
dosl.	doslovně
<i>h.</i>	hebrejsky, hebrejština
Hen.	kniha Henochova
<i>H. E.</i>	<i>Historia Ecclesiae</i> , Církevní dějiny, klíčový spis Eusebeia (Eusebia) Kaisarejského, sepsaný v 1. polovině 4. století.
<i>h. l.</i>	<i>hapax legomenon</i> , označení slova, které se v daném spise vyskytuje pouze jednou
JFB	Jamieson-Fausset-Brown (komentář k celé Bibli, viz Bibliografie)
Kr. pozn.	Kralická poznámka, tj. poznámka ze šestidílného vydání Bible kralické (poslední šestý díl s Novým zákonem vyšel v roce 1593 nebo 1594)

LXX	Septuaginta, řecká verze Starého zákona
Mdr	deuterokanonická Kniha moudrosti
n.	nebo
NBC	New Bible Commentary (viz Bibliografie)
NZvP	Nový zákon s výkladovými poznámkami (viz Bibliografie)
RWP	Robertson's Word Pictures (viz Bibliografie)
ř.	řecky, řečtina
ř.:	česky vyjádřený doslovný význam řeckého originálu
s.	stránka
ss.	stránky
NIV SB	New International Version Study Bible
sg.	singulár (jednotné číslo)
Sib.	Síbyllina proroctví
Sír.	Sírachovec
srv.	srovnej
Str.-Bill.	Strack-Billerbeck (viz Bibliografie)
Test Dan	Závěť dvanácti patriarchů, závěť Danova
Test Levi	Závěť dvanácti patriarchů, závěť Leviho
Tób	Tóbijáš
v.	verš
vv.	verše
1Mak	1. kniha Makabejská
2Bar	2. kniha Bárukova
2Mak	2. kniha Makabejská
4Ezd	4. kniha Ezdrášova
●	vztahuje se k celému verši

Pokud je autor uveden pouze příjmením, najdete jeho jméno v Bibliografii.

Někdy uvádím jméno autora v závorce bez uvedení stránky. Je to pokus o poctivost – nenárokuji si autorství dané myšlenky, často ji vyjádřilo více autorů i v různých dobách; uvádím zpravidla autora, který mě oslovil nejvíce.

Úvod

Léta jsem se výkladu knihy Zjevení bránil. Ne že bych ji nepovažoval za důležitou. Věděl jsem však, že najít k ní správný přístup není snadné a že o ní mnoho lidí napsalo mnoho hloupostí. Když se mě někdo ptal, jak rozumět celé této biblické knize nebo třeba jen některému jejímu detailu, mnohdy jsem se odmítl vyjádřit a přiznal jsem, že nevím. Nicméně jsem křesťanem již několik desetiletí, několik desetiletí se pilně zabývám Biblí a tuším, že můj opatrný postoj k této knize by neměl trvat věčně. Když v roce 2017 vyšla kniha Sergeje Mihála *Vytržení*, pocítil jsem, že nastal čas, abych se do výkladu Zjevení pustil.

Samozřejmě jsem tak činil s určitým nevyhnutelným předpokladem. Jedním z důvodů, proč jsem přistupoval k této knize opatrně, je známá skutečnost, že v průběhu dějin si mnozí upřímní křesťané mysleli, že právě jejich doba je tou dobou, kdy se začnou odehrávat události popsané ve Zjevení. Jednotlivé krále a jiné postavy, např. Antikrista, ztotožňovali s určitými osobnostmi své doby. Někdy o tom psali s naprostou jistotou, která ovšem vypadá spíše směšně o pár desetiletí či staletí později, kdy už víme, že toto ztotožnění bylo výsledkem chápání jejich současnosti, nikoli chápání knihy Zjevení.

V této opatrnosti mě utvrdil Peter Hiatt, autor knihy *Věčnost začíná dnes*, kterou jsem měl tu čest přeložit do češtiny. Peter Hiatt, podobně jako Paul Spilsbury¹ a mnozí další, upozorňuje, že by bylo divné, kdyby kniha Zjevení byla v kánonu 19 století, a až v tom našem by lidem začala dávat smysl, protože až v tom našem století se odehrají věci, jež jsou v této knize předpovězeny. Ne, knihu Zje-

1 Spilsbury, s. 11.

vení četly s velkým zájmem všechny generace křesťanů a je těžko představitelné, že by ničemu z ní nemohly rozumět. Tato kniha je v kánonu jistě proto, aby oslovovala všechny křesťany všech dob. Jistě jí mohou – alespoň částečně, určitým způsobem – rozumět vykladači všech staletí.

Přestože jsem se ke knize Zjevení dlouhá léta nevyjadřoval, neznamená to, že bych ji nečetl. Asi třicet let po sobě jsem Bibli četl tak, abych ji během jednoho roku přečetl celou. Nyní už čtu pomaleji – jednu či dvě kapitoly denně – ale o to pilněji ji studuji. Věděl jsem, že je dobré číst a nepřeskakovat i ty pasáže, které nám zdánlivě nic neříkají a moc nás nebaví. Všiml jsem si totiž toho, že čím pilněji Bibli čteme, tím častěji se stává, že najednou nám svítne a určité místo Písma nás osloví, protože se nám otevře. A tak jsem celá ta léta byl knize Zjevení vystaven, i když jsem na řadu věcí neměl vyhraněný názor a rozhodně jsem si nemyslel, že této knize rozumím.

Musím varovat: Dílo, které předkládám a které je výsledkem dvouapůlletého studia, *není* vyčerpávajícím pojednáním o knize Zjevení. Mohl bych knihu studovat ještě další dva a půl roku; to by ale neznamenalo, že má kniha bude dvakrát užitečnější. A co je ještě důležitější: Věnuji se převážně knize Zjevení – toto dílo tedy v žádném případě *není* úplnou eschatologií.² Samozřejmě v knize najdete odkazy na Starý zákon, zejména na knihy Daniel a Zacharjáš, nebo na Ježíšovy výroky z tzv. „malé apokalypsy“. Těmto biblickým knihám nebo místům se ovšem nevěnuji podrobně a tematicky – všímám si jich do té míry, do níž souvisí s knihou Zjevení.

Symbol, alegorie a podobenství

Při výkladu biblických textů často používáme termíny „symbol“, „podobenství“ a „alegorie“. Nechci se pokoušet o definici těchto pojmů, určité vysvětlení ale nebude na škodu.

Slovo *symbol* dnes znamená něco jiného, než znamenalo ve starověku. Dnes mluvíme např. o „matematických symbolech“.

2 Eschatologie je nauka o „posledních věcech“ – o konci světa, o posledním soudu, o vzkříšení mrtvých aj.

Všichni je dobře známe už od první třídy. Víme, co je +, -, ×, : nebo =. A je nám jasné, že plus musí vždycky znamenat plus. Matematické symboly mají jeden jediný význam, který je jasně dán a je všem srozumitelný. Kdyby tomu tak nebylo, byly by tyto symboly nepoužitelné.

Naopak v dávnověku byly symboly jakýmsi průsečíkem mnoha významů. Vezměme si třeba křest. Základní význam byl „ponoření“, „obmytí“. Jenže připomínal i smrt a zmrtvýchvstání (Ř 6,4). Mohl znamenat potopu (1Pt 3,21) a našly by se ještě další významy (přechod přes Rákosové moře apod.) Podobně bychom mohli psát o Večeři Páně. Symbol ve starověku tedy byl jakousi křížovatkou významů, nikoli jedním přesně definovaným významem.

Dále se zastavme u slov „alegorie“ a „podobenství“. Lidé si někdy myslí, že je to vlastně totéž. To ale tak docela neplatí, i když se význam těchto slov mnohdy překrývá – někdy více, někdy méně.

Rozdíl je – stručně a trochu zjednodušeně řečeno – v tom, že chceme-li vykládat podobenství, musíme najít jeho hlavní myšlenku, tedy to, co dané podobenství chce říci, a nevkládat do něj více. Tak třeba podobenství o nepoctivém správci (L 16) je mnoha křesťanům podezřelé, protože se zdá, že Ježíš v něm schvaluje podvod. Přitom jedinou myšlenkou tohoto podobenství je, že máme pamatovat na budoucnost, na své celkové určení. Nemá smysl rozebírat, co znamená oněch „sto tun oleje“ a podobné detaily.

S alegorií je to jinak. Tam nejde o jednu jedinou myšlenku, různé prvky alegorie mají přiřazeny různé významy. Z tohoto hlediska je podobenství o rozsévaci spíše alegorie než podobenství. „Pole je tento svět.“ „Semenem je Boží slovo.“ „Trní a bodláčí jsou světské starosti...“ a tak bychom mohli pokračovat. I alegorie mají ovšem své meze: Každý obraz má jen určitou nosnost. Pregnantně před hloupým přístupem k podobenstvím a alegoriím varoval C. S. Lewis: Je-li psáno, že máme být jako holubice, neznamená to, že máme snášet vejce.

Ráz biblické řeči

Někteří z autorů novozákonních spisů by patřili k těm, které dnes nazýváme intelektuály. Platí to přinejmenším o Pavlovi a o lékaři Lukášovi, autoru dvojdíla, které známe jako Lukášovo evangelium a Skutky svatých apoštolů. Jejich řeč byla vytríbená a oba měli zřejmě značný rozhled, čemuž odpovídá i bohatá slovní zásoba. Nicméně Bůh se postaral o to, aby Bible mohla oslovit všechny lidi všech dob a kultur. A některé části Písma psali lidé, které bychom za intelektuály neoznačili. Proto jsou jazyky Bible někdy dost odlišné od našeho způsobu vyjadřování. Některá hebrejská nebo řecká slova mají své české protějšky, které ale těžko můžeme nazvat ekvivalenty. Uvedu příklad: Řecké slovo *arché* se často do latiny překládá *principium*, „počátek“. Jenže už latinský překlad nám chtě nechtě připomene běžně v češtině používané slovo „princip“. Kromě toho toto slovo znamená v jiných kontextech „vládu“. Řecké slovo *logos* nám připomíná v češtině běžnou „logiku“. Překládá se zpravidla jako „slovo“, ale má i význam „řád“. První větě Janova evangelia, „na počátku bylo slovo“, můžeme rozumět i takto: „Principem [všeho] byl řád.“ Opakem řádu byl chaos. Z překladu „na počátku bylo slovo“ nevytušíme, že už tato věta je určitou polemikou: v pohanských náboženstvích nebyl na počátku řád, ale právě chaos. Podle Bible byl na počátku řád, který se hříchem pokazil, podle sumerské a babylonské kosmogonie byl na počátku chaos, do kterého vítězný bůh Marduk vnesl řád.

Kniha Zjevení pracuje s určitými pojmy a s určitými příběhy. V mnohém navazuje na starozákonní knihu Daniel. Někdy není zcela jasné, zda má být určitý pojem chápán „doslovně“, či, chcete-li, „materiálně“, nebo v přeneseném smyslu. Příkladem může být slovo „hvězda“. Toto slovo může označovat nebeské těleso, ale na mnoha místech označuje člověka s autoritou. Když čteme, že Satan ocasem smetl třetinu hvězd, pak to patrně neznamená, že třetina hvězd ve vesmíru byla smetena – to by asi znamenalo konec vesmíru – ale že značná část planety byla zachvácená

anarchií, protože Satan zničil podstatnou část Bohem ustanovených autorit. (Konkrétně o „hvězdě“ či „hvězdách“ se dočtete v příslušném rámečku.)

Symbols, ne popis

Jedna věc byla nepřehlédnutelná: Jan popisuje obrazy, výjevy, které jsou „v reálu“ těžko představitelné. Jak může stát anděl jednou nohou na zemi a druhou na moři? Jak to, že když dolehne na zemi rány, zničí řada z nich třetinu země? Jistě to není vždy tatáž třetina. Tak jak to, že ze země vůbec něco zbylo? Co to znamená, že deset králů přijme moc na „jedinou hodinu“? Jak to bude vypadat? A co by se dalo za tu hodinu stihnout? Jak to, že nový Jeruzalém je tak vysoký? Bude-li stejně vysoký jako dlouhý a široký, bude sahat hodně vysoko nad stratosféru. Jak může moře vydat mrtvé (20,13), když podle v. 11 moře zmizelo? Copak se dá propast zavřít klíčem a duch spoutat řetězem (20,1)?

A dále jsou zde potíže chronologické: Jak může být Ježíš uctíván v kapitole páté, když se narodí až v kapitole dvanácté?

Jan si s nekompatibilitou a vnitřními rozpory těchto obrazů („vidění“) zřejmě nedělá žádné starosti. A určitě to nebylo proto, že by byl hloupý, a že by si logické rozpory těchto vidění neuvědomoval. Nezbyvá než usoudit, že nám vědomě nepřekládá přesný, „technický“ popis událostí. Všechny ty rozporné věci mají určitý symbolický význam, a chceme-li knize Zjevení rozumět, nemůžeme ji číst jako přesný (přesný v našem moderním či postmoderním slova smyslu) popis událostí, nýbrž musíme porozumět smyslu těchto symbolů. Trochu předběhnu a uvedu příklad: Pokud nějaká rána zasáhne „třetinu“ země, pak to znamená, že zasáhne významnou část světa, nikoli však svět celý. Rána bude nepřehlédnutelná, ale ne taková, aby zničila celý svět. Na mnoha místech bude možno dál existovat. Proto nemá cenu uvažovat o tom, zda to bude přesně třetina, nebo která třetina zeměkoule bude zasažena.³

3 Podobně to vidí Paul Spilsbury: „Ať se jedná o hvězdy padající z nebe nebo armády kobylek... vždy jde o symboly a metafory. Čteme-li knihu Zjevení ▷

Na druhé straně vidím ve Zjevení řadu míst, která jsou symbolická, ale nemusí být *výhradně* symbolická. Paul Spilsbury například píše: „Pokud ve Zjevení čteme, že nový Jeruzalém má 12 bran, pak to není výpověď o nebeské architektuře, ale říká se nám tím, že nový Jeruzalém je domovem pro všechny, kdo náleží Bohu.“⁴ Se Spilsburyho interpretací souhlasím; nicméně považuji za možné, že skutečně bude existovat nový Jeruzalém, který nebude „pouze symbolický“, a který bude mít skutečně 12 bran.

Co vlastně Písmo je?

Ještě než se pustím do samotného výkladu knihy Zjevení, pokusím se naznačit, jak vlastně Písmu rozumím.⁵

Věřím tomu, že Písmo je inspirované a že se nám dostalo do rukou právě v té podobě, jak to Bůh zamýšlel. Bůh měl ve svém plánu dát nám tuto Knihu a inspiroval autory i redaktory, aby jí dali právě tu podobu, kterou máme a která je schopná oslovit všechny lidi všech dob ve všech kulturách. Neznamená to, že všichni rozumějí všemu – třeba Eskymáci si z Bible udělají jen velmi kusou představu, co je pěstování vinné révy – nicméně všichni ji mohou porozumět natolik, aby z ní poznali Ježíše Krista, mohli v něj uvěřit, a tak přijmout Boží život (srv. Jan 20,31).

Duch vedl autory Písma i způsoby, jichž si oni nebyli vědomi. A máme-li Ducha Božího (ten tedy musí být jak na „vysílači“, tak na „přijímači“), můžeme zakoušet, že k nám Písmo mluví velmi osobně. Proto mají mnohá místa v Písmu vícero naplnění – řada míst z proroků se naplnila historicky v jejich době, ale ještě jednou se naplní v mnohem úplnější podobě na konci časů. Kromě toho můžeme zakusit, jak se místa Písma téměř nepochopitelným (zázračným) způsobem naplňují v našem životě: Určité slovo Písma nám

jako knihu, která používá symbolického jazyka, čteme ji přesně tak, jak chce být čtena.“ (Spilsbury, s. 15)

4 Spilsbury, s. 16.

5 Touto otázkou jsem se zabýval již v knížečce *Inspirovanost*, kterou jsem sepsal spolu s Jiřím Hedánkem (Praha, Nakladatelství KMS, 2013).

„ožije“ a promluví přesně do naší situace způsobem, o němž rovnou tušíme, že ho nemůžeme zobecnit a automaticky vztáhnout na jiné lidi a jiné situace.

Předpokládám námitku, že tento přístup k Písmu může být velice, ba nebezpečně subjektivní. Ano, může. Právě proto je třeba přistupovat k Písmu s úctou a opatrností. Nesporně existují interpretace, které jsou zcela nesmyslné, které jdou proti „duchu“ Písma a Písmo znásilňují. Dále je zde reálné a někdy velice silné pokušení nacházet v Písmu to, co tam nacházet chceme. Proto mějme na paměti, že četba Písma musí být naprosto nezbytně doplněna dvěma dalšími křesťanskými „disciplínami“, totiž modlitbou a životem ve společenství. Pokud Bibli čteme čistě akademicky, pokud nám není každodenním chlebem života, pokud ve společenství nepromýšlíme, jak Boží slovo uskutečňovat ve svém osobním životě a v životě společenství, pak také získáme určité porozumění Písmu, které však bude na hony vzdálené tomu, co nám chce říci náš nebeský Otec.

Bez Ducha svatého to nejde

Když o Letnicích sestoupil na učedníky Duch svatý, mluvili jinými jazyky. Když apoštol Petr vysvětloval užaslým zástupům, co se to děje, řekl: „Toto je to, co je řečeno skrze proroka Jóela.“ (Sk 2,16) Pak proroka Jóela přímo cituje, ale o mluvení cizími jazyky není v Jóelově textu ani zmínka. Za to se tam mluví o mládencích, kteří budou mít vidění, a starcích, kteří budou mít sny. Což se evidentně onoho letničního dopoledne nedělo. Přesto Petr říká: „Toto je to...“

Dovedu se představit nějakého zákoníka, který usiluje o to, aby vše bylo „přísně biblicky“, jak tam stojí a chce se mu zvolat: „Ale to není biblické! Jóel mluví o prorokování, ne o mluvení jazyky!“ Apoštol Petr si ale byl naprosto jist, že „toto je to...“

Není to zdaleka jediné místo v Novém zákoně, kde je Starý zákon vykládán způsobem, který je pro nás přinejmenším nesamozřejmý. Určitému akademickému přístupu může dokonce připadat

svévolný. Před soudem moderních badatelů Písma a při našem chápání by mnohé z toho, co apoštolové dělali, vypadalo jako „nebiblické“. Přitom jde o poněkud odlišný přístup. Toho si budeme muset být při pokusu o porozumění knize Zjevení vědomi.

Zkusím to, co se snažím říci, přiblížit ještě na jiném příkladu, tentokrát z oblasti výkladu snů. Malému chlapci se zdá děsivý sen: Je přivázán ke kolejím a řítí se na něj velká parní lokomotiva. Člověk, který není obeznámen s výklady snů, by si možná lámal hlavu, proč zrovna lokomotiva, proč je ta lokomotiva parní, a ne elektrická nebo dieselová, a co znamenají ty koleje. Ve skutečnosti chlapec trpí šikanou a má pocit, že se jí nemůže nijak vyhnout, a bojí se, že ho škola, v níž ho učitelé neberou vážně, rozdrtí. Lokomotiva samotná vůbec není důležitá. Sen je určitým obrazem a obraz by mohl vypadat zcela jinak a vypovídat o totéž. Podobně jako faraon viděl ve snu dvakrát sedm klasů a dvakrát sedm krav. Josef mu tehdy řekl, že se jedná o „jeden a týž“ sen (Gn 41,25).

Až budeme vykládat knihu Zjevení, neustrňme u oněch „klasů“ a „krav“. Ty mnohdy vůbec nejsou důležité. Důležité je poselství. A podle něj se dá žít – stejně jako poselství faraonových snů, Josefem správně vyložené, vedlo k záchraně Egypta a patrně i okolních zemí.

Předpoklady výkladu

„Kdo nemá jistotu trvalé lásky Ježíše Krista...

ani nemůže rozumět tomu, co čte...

Bez zakotvení v lásce Kristově

se zde totiž pouštíme na bouřlivé moře na vlastní nebezpečí.“

„Tato kniha není pro zvědavce ani pro futurology.“ (Rejchrt, s. 22)

Obávám se, že má kniha mnohé zklame. Přečetl jsem celou řadu komentářů a knih o Zjevení, jejichž autoři si byli jisti: Bude to tak a tak. Po téměř celý svůj duchovní život – tedy již přes čtyřicet let – mě zneklidňuje jedna věc: Zákoníci doby Ježíšovy toho věděli tolik

o Mesiáš, a přece ho nepoznali, když přišel. Poznali ho často lidé, kteří neměli nastudována starozákonní proroctví o tom, kde se Mesiáš narodí a co udělá. Trápí mě otázka: Poznám nové nebe a novou zemi? A hlavně: Budu účasten? A je mi jasné, že o mé účasti na Boží věčnosti nerozhoduje to, zda mám správné učení a zda správně smýšlím o knize Zjevení.

Bůh se mě mnohokrát skrze knihu Zjevení dotkl. Ale věcí, kterým nerozumím, je víc než těch, kterým rozumím. To, o čem si myslím, že tomu rozumím, jsem dal do rámečků kurzivou a tučně.

Chcete-li jasný „jízdní řád“ pro konec věků, pak tuto knihu rovnou odložte. Najdete ho v mnoha jiných, nikoli v této. Takové jízdní řády vznikaly – navzdory Ježíšovu varování – snad ve všech státech a vznikají i dnes.

Přístup ke knize Zjevení se v průběhu dějin mnohokrát měnil, někdy i zcela zásadním způsobem. Na základě chápání této knihy docházelo k revolucím i náboženským válkám. Mnohokrát si lidé mysleli, že už žijí v poslední době, a očekávali bezprostřední příchod Pána Ježíše Krista. (Více o tom v kapitole „Pár střípků z dějin výkladu“.) Někdy mám pocit, že mnozí moderní vykladači by udělali dobře, kdyby si toho byli více vědomi. Mnozí totiž k této knize přistupují s pocitem, že „na to káplí“ a že sestaví ten správný jízdní řád. Člověk znalý dějin je z principu mnohem opatrnější. Mohl by ale snadno upadnout do opačného extrému a usoudit, že všechny výklady jsou špatné a že tato kniha čtenářům pouze plete hlavu. Považuji za nesmyslný přístup „pravdu mám já“, ale i přístup „mýlíme se všichni“.

Dovolím si zde zařadit malou jazykovou úvahu. Řecké *eschatos* znamená „poslední“. Slovo *eschatos* lze do latiny přeložit jako *ultimus* (poslední v pořadí), ale i jako *extremus* (poslední ve smyslu „krajní“, „extrémní“). Co když Duch svatý zařadil tuto knihu do kánonu proto, aby byla potěšením a varováním lidem v extrémních situacích? Pokud k ní přistoupíme takto, nebudeme se vysmívat různým chiliastům středověku. Naopak, všechny minulé chilikasmy (očekávání milénia, tj. tisíciletého království) bereme vážně. Stejně jako dnes můžeme brát vážně i dnešní křesťany, kteří očekávají, že Pán přijde co nevidět. Protože je docela dobře

možné, že Pán byl velice blízko třeba husitským chiliastům nebo stoupencům Giacomu da Fiore (více o něm v dějinách výkladu). Nemám chuť vykládat chiliastům dávným či současným, že nemá jí pravdu. Někteří se ptají: „Kde byl Ježíš, když byl holocaust? To se na to mohl dívat?“ Ano, díval se. Díval se z kříže. Jednou poznají všichni – i ti, kteří ho probodli, třeba jen svým výsměchem – že byl velice, velice blízko. A v extrémních situacích se nám kniha Zjevení může skutečně stát knihou o naději. Byť jinak než jako popis, jak co bude po sobě následovat. Holocaust není ve Zjevení zmíněn. Znamená to, že není důležitý? V žádném případě. Znamená to, že kniha Zjevení nepíše o důležitých situacích? V žádném případě. Jen ji musíme číst v Duchu svatém.

Pod dojmem četby evangelií jsem se začal bát jedné věci: Poznám skutečně, až nastane počátek konce? Dospěl jsem k názoru, že stav mého srdce je důležitější než znalost „jízdního řádu“ posledních časů. Obávám se, že až přijde konec, málokdo z těch, kdo vytvářejí jízdní řády, řekne: „Vidíte, je to přesně tak, jak jsem vám to říkal.“ Možná všichni, kdo milujeme Pána, řekneme: „Aha...“ A bude to „aha“ hodně podobné tomu, které je vícekrát zdokumentováno v evangeliích, např. v Janovi 2,22: „Když byl potom vzkříšen z mrtvých, vzpomněli si jeho učedníci, že toto říkal, a uvěřili Písmu i slovu, které Ježíš řekl.“

Jsem přesvědčen, že Písmo je inspirované Duchem svatým. Určitým věcem v Písmu můžeme rozumět pouze tehdy, jsme-li v určité situaci. Nejsem si jist, že máme stejnou šanci porozumět knize Zjevení, jakou měli oddaní křesťané v dobách pronásledování třeba za císaře Domitiana. Možná nejsme v situaci, v níž by se nám ta kniha otevřela. Možná je určena pro jiné situace, než je situace biblisty, který pro evangelium nikdy netrpěl a ani nezná mnoho lidí, kteří pro evangelium trpěli. Nechci ho za to kárat a nemyslím si, že má smysl přivolávat pronásledování, abychom mohli porozumět knize Zjevení. Rovněž si nemyslím, že bychom měli přestat Zjevení číst, když té knize stejně nemůžeme porozumět. Je totiž docela dobře možné, že situace se ze dne na den změní a my zakusíme svůj „aha efekt“.

Místo Zjevení v rámci Bible jako celku

Vraťme se ještě jednou k otázce inspirace. Napsal jsem, že věřím v inspirovanost celého Písma, což pro mě znamená, že se nám Bible dostala do ruky v té podobě, v jaké ji Bůh zamýšlel. Samozřejmě znám námitku, že Bible existuje ve více variantách, že máme přece kritické vydání jak Starého, tak Nového zákona, které nám nabízí spoustu různocnění. Ano, vím o tom velmi dobře. Ale jsem přesvědčen, že jen velice málo veršů lze interpretovat dvěma či více naprosto odlišnými způsoby. K mé víře v inspirovanost patří i to, že Bůh chtěl, aby se nám Bible dostala do ruky prostřednictvím omylných lidí, kteří občas při opisování udělali chybu, a že dokonce počítal i s tím, že jiní omylní lidé budou jejich chyby napravovat. Podobně k inkarnaci patří i to, že Ježíš měl (možná) někde mateřské znaménko, ne-li dokonce bradavici. Takové „chyby“ neohrožují ani mou víru v inkarnaci, ani mou víru v inspirovanost Písma.

Díličí otázkou inspirovanosti Písma je, do jaké míry můžeme předpokládat inspiraci u řazení biblických knih. Je známo, že hebrejská Bible, tedy Starý zákon, řadí biblické knihy jinak než křesťané. Touto otázkou se nyní zabývat nebudu; nemám na ni vyhraněný názor a nesouvisí s tématem této knihy. Pouze chci uvést, že Bibli považuji za jediný celek a že vidím jako podstatné, že Bible začíná knihou Genesis a končí Zjevením. Je to důležité pro pochopení, že kniha Zjevení promlouvala ke křesťanům všech generací.

Autor knihy Zjevení často používá starozákonních obrazů a považuji za vysoce pravděpodobné, že tak činí zcela vědomě. Nejsem si ale jist, do jaké míry si byl vědom toho, že závěr Zjevení má velmi mnoho styčných bodů s úvodními kapitolami knihy Genesis a že si tedy první a poslední kniha Bible v mnohém odpovídají. Uvedu nyní přehled podobností a protikladů.⁶

6 Domnívám se, že toto srovnání jsem nesestavil já a že jsem o něm někde četl. Ve svých starých materiálech jsem toto srovnání našel a bylo z nich zřejmé, že soubor s ním se v mém počítači objevil v roce 1993. Upřímně řečeno, nevím, kde jsem to vzal. Nyní jsem dal tomuto srovnání formu tabulky.

Svět na zkoušku (Genesis před pádem)		Věčný svět (Zjevení)	
Rozdělení světla a tmy	1,4	Nebude noc	21,25
Rozdělení země a moře	1,10	Moře nebude	21,1
Slunce a měsíc vládnou	1,16	Není třeba slunce ani měsíce	21,23
Člověk v připravené zahradě	2,8n	Člověk v připraveném městě	21,2
Řeka vytéká z Edenu	2,10	Řeka vytéká od Božího trůnu	22,1
Zlato v zemi	2,12	Zlato ve městě	21,21
Strom života uprostřed zahrady	2,9	Strom života v celém městě	22,2
Bdelium a onyx	2,12	Různé druhy vzácných kamenů	21,9
Bůh prochází zahradou	3,8	Bůh přebývá se svým lidem	21,3
Svět pod kletbou (Genesis po pádu)		Věčný svět (Zjevení)	
Prokletá země	3,17	Nic proklatého	22,3
Každodenní trápení	3,17	Žádné trápení	21,4
Pot tváře	3,19	Setřené slzy	21,4
Jídlo, byliny země	3,18	12 druhů ovoce	22,2
Návrat do prachu	3,19	Smrti více nebude	21,4
Neustálé zlo	6,5	Nic, co znečišťuje	21,27
Oděv z kůží	3,21	Jemné bílé plátno	19,14
Satan se protiví	3,15	Satan je vypovězen	20,10
Zákaz vstupu ke stromu života	3,24	Přístup ke stromu života	22,14
Vypovězení ze zahrady	3,23	Svobodný přístup do města	22,14
Zaslíbení vykupitele	3,15	Vykoupení dokonáno	5,9n

Kniha Zjevení a jiná apokalyptická literatura

Tato kniha nepojednává o eschatologii jako takové. Omezuje se na knihu Zjevení. Je ovšem jasné, že vnitřně souvisí s jinými biblickými texty – především s knihou Daniel, s částmi proročka Zacharjáše (kapitoly 12–14), ale i s tzv. „malou apokalypsou“ (Mt 24, Mk 13, L 21) nebo Pavlovými slovy o vzkříšení a konci světa v 1K 15 a 1Te 4–5.

Kromě Zjevení Janova existovalo ještě Zjevení Petrovo, které je zmíněno v Canonu Muratori (I,71; Gábriš, s. 10).⁷ Jiná „apokalypsa“ před Janem není doložena. Toto slovo není použito v názvu žádného starozákonního proročka. V židovstvu sice existuje Apokalypsa Bárukova, ta ale byla takto nazvána až po Zjevení Janovu (Gábriš, s. 10). Ke křesťanské apokalyptické literatuře můžeme řadit i „Hermova pastýře“, což je poměrně rozsáhlý spis, běžně řazený do sbírky tzv. „apoštolských otců“.

Za apokalyptickou literaturu se považuje 1. kniha Henochova, 4. kniha Ezdrášova, 2. kniha Bárukova a Apokalypsa Abrahamova.

Pár střípků z dějin výkladu

Kniha Zjevení byla vykládána ve všech staletích a množství komentářů je obrovské. V odborné literatuře se dočtete, že existují čtyři základní přístupy k této knize – v tom se biblisté více méně shodnou. Zmíním se o nich po této kapitole. Zajímá mě, zda se přístup k této knize v průběhu dějin nějakým zásadním způsobem měnil. Nemám teď na mysli jednotlivosti.

Co mne při studiu hodně zarazilo, bylo zjištění, že od 19. století až dodnes mnozí lidé Zjevení vykládají mnohem realističtěji, než jak tuto knihu vykládali ve starověku a ve středověku. Pokud bude-

7 Text Zjevení Petrova naleznete na internetové adrese <https://magazin.gnosis.cz/zjeveni-petrovo/>. Je zřejmé, že tento text nemohl napsat apoštol Petr. Jde o gnostické dílo, jehož sepsání se zpravidla datuje do 2. století po Kr.

te pročítat poznámky k jednotlivým veršům, poznáte to sami – často uvádím stručné, leč pregnantní, poznámky Kralických. I o nich platí, že vykládají Zjevení symbolicky, nikoli realisticky.

O obrat od symbolického výkladu k realistickému se zřejmě postaral John Nelson Darby, který objevil termín „vytržení“.⁸ Není přitom bez zajímavosti, že tento termín se ve Zjevení nevyskytuje ani jednou a ve smyslu, v jakém je používán dnes, ho nenajdeme ani v celém Novém zákoně. (Pavel sice mluví o tom, že byl „v Duchu vytržen“ do třetího nebe, ale to není „klasické“ vytržení, které vykladači očekávají buď před velkým soužením, během něj, či až po něm.) To znamená, že před Darbym se žádné spory o to, zda vytržení nastane před velkým soužením, po něm nebo v jeho polovině, ani vést nemohly. O vytržení do oblak se mluví v 1Te 4,17; naprostá většina českých překladů zde má slovo „uchvácení“.

Podobně je tomu s „velkým soužením“. To je ve smyslu, v jakém se používá dnes, zmíněno ve Zjevení pouze jednou (7,14).⁹ O „velkém soužení“ ovšem mluví Ježíš v malé apokalypse.¹⁰ Podle dnes obecně přijímaného výkladu bude toto „velké soužení“ trvat sedm let. Tuto sedmičku ovšem starověcí a středověcí vykladači chápali symbolicky, nikoli jako přesný časový údaj. Stručně řečeno, starověcí vykladači by byli dnešním přístupem ke knize Zjevení značně překvapeni.

Zatímco „vytržení“ a „velké soužení“ byly pro vykladače po mnoho staletí neznámé pojmy, jeden pojem zřejmě zaměstnával vykladače snad všech staletí. Jde o postavu Antikrista. Ta nedala spát ani Augustinovi (který například nevěřil v doslovné tisícileté království), ani středověkým kazatelům, ani vykladačům dnešním. Přitom i tento pojem je v Novém zákoně naprosto okrajový a vyskytuje se v Písmu pouze čtyřikrát, vždy v janovských dopisech (tedy

8 Grenz tvrdí, že sama myšlenka vytržení byla „inovací“ Johna Darbyho (s. 65).

9 Obrat „velké soužení“ sice nalezneme ve Zj 2,22, ale tam se evidentně nejedná o „velké soužení“, jak mu dnes mnozí vykladači Bible rozumějí – týká se pouze lidí svedených „ženou Jezábel“ v thyatirském sboru.

10 „Malá apokalypsa“ je název Ježíšových promluv o konci světa, jak jsou zapísány v 13. kapitole Marka, 24. kapitole Matouše a 21. kapitole Lukáše.

ve Zjevení ani jednou), a když si tyto čtyři výskyty prostudujeme, nabudeme dojmu, že Jan tento výraz tak trochu relativizuje a hází do autu tvrzením, že antikristů je mnoho a že už vyšli do světa. Středověk byl ale plný očekávání Antikrista (z českých zemí je známo, že Jan Milíč z Kroměříže, který si údajně spočítal, že Antikrist přijde v roce 1365 nebo 1367, při svém kázání označil za Antikrista českého krále a římského císaře Karla IV., který byl ovšem natolik velkorysý, že horlivého kazatele nechal sice zatknout, ale nikoli popravit, a Jan Milíč byl poměrně brzy propuštěn).

„Vhodným“ kandidátem na Antikrista byl po nástupu islámu Mohamed. Dalším významným zlomem v chápání Antikrista byla reformace. V té době to měly obě strany „jednoduché“. Protestantům bylo naprosto jasné, že Antikristem je papež, katolíci na tom nebyli o nic hůře: Je přece jasné, že Antikristem je Martin Luther. (Jedním z hojně citovaných autorů v této knize je John Gill, jehož výklady knihy Zjevení jsou mnohdy pozoruhodné, nicméně protikatolický osten se u něj ozývá neustále a velmi hlasitě. Pro člověka, který je naučen nechat Písmem usvědčovat především sama sebe, je tento osten dosti rušivý, jakkoli ho lze pochopit.¹¹)

Lépe než „vytržení“ a „velké soužení“, ale hůře než „Antikrist“, si mezi vykladači v průběhu dějin vedlo milénium, tedy tisícileté království. Zde se sice od dob starověkých po současnost situace nezměnila v tom smyslu, že ve všech dobách byli zřejmě lidé, kteří milénium chápali symbolicky, a lidé, kteří ho chápali doslovně. Např. takový Augustin byl přesvědčen, že milénium již nastalo. Někteří vykladači posléze usoudili, že nastalo roku 313, kdy se křesťanství stalo státním náboženstvím. S takovým názorem se dnes setkáme jen výjimečně – dnešní křesťané buď považují milénium za symbolický pojem, nebo očekávají milénium v budoucnosti.

11 Žádného katolického autora z doby reformační či těsně poreformační jsem bohužel v této knize zpracovat nestačil. Z poznámek jiných vykladačů je ale zřejmé, že katolíci nezůstávali v této věci protestantům nic dlužni.

Chronologický pohled

Nyní se na dějiny výkladu podíváme chronologicky. (Uvědomuji si, že tyto poznámky jsou stručné a kusé; kniha jako celek je ovšem již takto hodně rozsáhlá. Skutečné dějiny výkladu by vyžadovaly samostatný svazek).

První komentář ke Zjevení napsal zřejmě sardský biskup Melito (cca 165). O tomto ztraceném komentáři víme od Eusebeia (H. E. 4.26.2).

Vydatným zdrojem úvah o eschatologii je lyonský biskup Ireneus († cca 202). V jeho pojetí figuruje tříapůlletá vláda Antikrista, který znesvětil jeruzalémský chrám (v té době zničený!). Kristus se pak vrátí a nastane milénium („sedmý den“) svatých. Pak nastane všeobecné vzkříšení, soud a věčnost (Ireneus, *Adversus Haereses* 5,30,4; cit. u Grenze, s. 38). Ireneus se tedy hodně podobal moderním premilenialistům.

Podle Klusky se k premilenialismu hlásili i Justin Martyr (cca 100–165) a Hippolyt Římský (cca 170–235).

Mezi současnými a starověkým premilenialisty je ovšem jeden podstatný rozdíl. Grenz (s. 173) ho charakterizuje takto: „Starověcí premilenialisté věřili, že žijí v poslední době, a proto hleděli na Zjevení jako vypovídající o událostech prvních staletí. Dnešní premilenialisté ale kladou přinejmenším větší část Zjevení do nějaké doby dosud budoucí.“

Morris a Kluska uvádějí jako prvního komentátora Zjevení Victorina z Ptuje (Petovium, Pettau, s. 61). Victorinus zemřel za Diokleciána roku 303 nebo 304 mučednickou smrtí (tak JFB).

Již zmiňovaný Augustin (354–431) „přesedlal“ z premilenialistického pohledu na amilenialistický. Drozdíková se domnívá, že to bylo pro jeho asketismus: odmítal barvitě představy chiliastů (Grenz, ss. 43–44; Drozdíková, s. 50). Augustin byl přesvědčen, že žije v době, kdy je Satan spoután – navzdory rozpadu Římské říše. Lidé totiž mohou vstupovat do Božího království (Drozdíková, s. 50). Byl přesvědčen, že církev je totožná s tisíciletým královstvím Kristovým, byť až do soudného dne zůstane nedokonalou směsí dobrého a zlého (Drozdíková, s. 51).

Gerhoch¹² z Reichersbergu (1093–1169) napsal spis *De investigatione Antichristi*, podle tohoto spisu byl čas papeže Řehoře VII. († 1085) časem boje proti Antikristu. Církev je totiž zkažená a kvete v ní korupce. Řehořův konflikt s německým císařem znamenal rozvázání Satana z jeho tisícileté spoutanosti. Před druhým příchodem Kristovým se musí církev obnovit – papežství se musí očistit. Jeho spisy dokazují, že otázka Antikrista byla i v jeho době velice živá. Gerhoch z Reichersbergu připravoval cestu Joachimů de Floris.

Jen o málo později působila i abatyše Hildegarda z Bingen (1098–1179), která měla vidění o konci světa. Je obsaženo v třech knihách nazvaných *Scivias* (*Poznej cesty [Páně]*).

Významnou postavou apokalyptiky je cisterciácký opat Joachim de Floris¹³ (1145–1202). Drozdíková o něm píše, že zatímco podle Tomáše Akvinského existoval v dějinách spásy jediný přelomový bod – přechod od Starého zákona k Novému a od Izraele k církvi, podle Joachima existují takové body dva. Druhým bude přechod od věku Ježíše Krista k věku Ducha (s. 53). Joachim napsal dílo *Liber figurarum*, z nějž vyplývá, že říši Ducha si není možno myslet bez Krista. Říši Ducha ale považoval za historickou – nikoli za věčnou říši trojjediného Boha. Půjde o kvalitativní skok v dějinách, ale nikoli o konec dějin (s. 54). Joachimovi se prý zjevil anděl, který mu oznámil: „Až uběhne 14 století ode dne, kdy Panna porodila, nastane vláda Antikrista.“ (Drozdíková, s. 56) Poslední věk církve, tj. věk Ducha svatého, měl podle Joachima začít roku 1260 (Rejchrt, s. 257). Toho roku také mnozí vzrušeně očekávali tuto důležitou změnu. Joachim se jí ovšem dožít nemohl – zemřel již roku 1202 – a neviděl, jaké pozdvižení jeho spisy vyvolaly.

V roce 1356 sepsal francouzský františkán Jan Rupercissa (vlastním jménem Jean de Roquetaillade (1300–1365); Drozdíková, s. 236) spis *Vademecum in tribulatione*, vyzývající čtenáře, aby se připravili na příchod Antikrista (Drozdíková, s. 58). Počátek milénia očekával na počátku 15. století. Jeho spis byl známý i v Čechách (Drozdíková, s. 236).

12 Jeho jméno je uváděno ve více variantách: Gerloch, Gerhoh, Gerhoch...

13 Je znám i pod italskou formou svého jména Gioacchino da Fiore.

V 60. letech 14. století kázal v Praze asketický reformátor Milíč z Kroměříže. Zpočátku chápal Antikrista jako jednotlivce, později tuto postavu chápal jako církev. Zkaženost církve mu byla znamením brzkého konce (Drozdíková, s. 59).

Táborité byli přesvědčeni, že na palestinském Táboru předpověděl Kristus svůj druhý příchod, z této hory vystoupil na nebesa a na ni se rovněž vrátí (Drozdíková, s. 60).

Mikuláš z Pelhřimova napsal kolem roku 1430 nikdy nepublikovanou *Postilu ke Zjevení* (Drozdíková, s. 61).

Kryštof Kolumbus vyplul do Ameriky v roce, kdy poslední Židé opouštěli Iberský poloostrov (1492). Už deset let se zabýval proroctvími. Byl přesvědčen, že Satan se usadil v Indii a brání šíření evangelia a příchodu Ježíše Krista. Věřil, že si ho Bůh vyvolil, aby našel nové nebe a novou zemi, o nichž se píše ve Zjevení. Doufal, že jeho cesta povede k osvobození Jeruzaléma a obnově chrámu. Byl přesvědčen, že do konce světa zbývá zhruba 150 let. Svou aktivitu považoval za znamení počátku milénia (Drozdíková, ss. 68–69, 81).

Roku 1501 – mezi svou třetí a čtvrtou plavbou – napsal *Knihu proroctví*. I v něm se věnuje tématům osvobození Jeruzaléma, obnovy chrámu a počátku milénia (Drozdíková, s. 69).

Indiány považovali Španělé za ztracené izraelské kmeny. Zastáncem této teorie byl dominikán Diego Durán (1537–1588), který napsal spis *Dějiny Indiánů v Novém Španělsku* (1581) (Drozdíková, s. 70).

Františkáni, kteří se vydali do Ameriky, byli silně ovlivněni Joachimem de Floris. Postup Turků, úpadek církve, nástup Luthera, kterého považovali za nového falešného proroka, to vše je přesvědčovalo, že konec je blízko.

Luther rozhodně nebyl první, kdo prohlásil římského papeže za Antikrista (Drozdíková, s. 56). Vyplenění Říma armádou Karla V. chápal jako zkázu Babylonu (Zj 18) a turecký vpád do Evropy jako boj Góga a Magóga (Zj 20). Tím zařadil reformaci do posledních časů. Milénium podle Luthera již minulo a skončilo vznikem antikristovského papežství (Drozdíková, s. 57).

V Anglii sepsal John Foxe († 1587) monumentální dílo *Acts and Monuments* (1563), v němž chápe Angličany jako vyvolený národ, který vždy bojoval proti Antikristu. Na svou dobu se díval jako na čas, kdy boj svatých s Antikristem vyvrcholí (Drozdíková, s. 64).

Thomas Brightman (1562–1607) napsal dílo *Apokalypsis apokalypseos* (*Zjevení zjevení*), které vyšlo až po jeho smrti – latinsky roku 1609 v Holandsku. Kniha byla brzy přeložena do angličtiny a do mnoha dalších jazyků – byla to jedna z nejprekládanějších knih své doby. Sám o sobě byl přesvědčen, že píše pod Boží inspirací. Anglikánskou církev považoval za Laodiceu a byl tedy kritický k postojům Johna Foxe. Vysoce hodnotil církev v Ženevě a skotskou církev (kirk). Dokazoval, že papež je Antikrist a že jeho vláda bude omezena na 1290 let. Brightman silně ovlivnil puritány, kteří nabyli přesvědčení, že musí připravovat milénium a že budou Kristovými spojenci v boji proti Antikristu. Mimo jiné předpovídal zánik Osmanské říše a návrat Židů do Palestiny během jedné generace (Wikipedia, Drozdíková, s. 227).

Brightman zásadně překonává Augustina. Překonává dualismus *civitas Dei* a *civitas terrena* (Boží obce a obce pozemské). Brightman byl přesvědčen, že sedmý anděl již zatroubil a věk milénia již nastal – v okamžiku, kdy na trůn nastoupila Alžběta I. (1558).

Brightman byl jeden z prvních křesťanů, kteří předpovídali, že Židé se vrátí do Palestiny.

Vylití misek hněvu bude znamenat pád Turecké říše a návrat Židů. Tento proces bude ukončen Kristovým návratem roku 2300 (Drozdíková, s. 65).

Kraličtí nemají žádný sklon ke spekulacím o faktech. Hodně věcí chápou symbolicky, nesnaží se fakta či jména přiřazovat postavám, byť ve svých poznámkách často o tomto přiřazování referují. Listy sedmi sborům chápali jako zprávu o událostech, které se již staly (viz pozn. na počátku 2. kapitoly).

Joseph Mede (1586–1639) vydal roku 1617 (Dle Wiki 1627) knihu *Clavis apocalypticus*. Vyjadřuje v ní názor, že jeho generace žije v době vylévání misek hněvu. Čtvrtou miskou byl začátek třicetileté války, pátou miskou bude porážka Antikrista, šestou návrat Židů do Palestiny (Drozdíková, s. 65).

Angličtí puritáni byli přesvědčeni, že milénium nastane až po obrácení Židů poté, co budou rozptýleni do všech koutů země (dle Dt 28,64). Proto chtěli, aby jim bylo umožněno usadit se v Anglii, odkud byli roku 1290 vyhnáni. Pomáhali tedy Židům ne kvůli nim samotným, ale kvůli druhému příchodu Kristovu (Drozdíková, s. 230).

Američtí puritáni byli postmileniálové – byli přesvědčeni, že Kristus přijde až po milénium. Milénium ovšem nenastane skrze změnu institucí, ale skrze proměnu lidských srdcí, tedy zdola (srov. Drozdíková, s. 75).

J. A. Komenskému vyčítali jeho chiliasmus už jeho vrstevníci. Komenský však ve spise *De zelo* prohlásil „pravý chiliasmus“ za pravé křesťanství a antichiliasmus jako antikřesťanství (De zelo, s. 46, dle Drozdíkové, s. 62).

Právník Henry Finch vydal v roce 1621 anonymně knihu *The World's Great Restoration*, v níž předpověděl, že mezi lety 1650–1695 konvertuje židovský národ ke křesťanství (Wikipedia, Drozdíková, s. 227).

Isaac Newton (1642–1726) vypočítával konec světa, nicméně výsledky svých výpočtů nechtěl zveřejňovat. Apokalypsa pro něj ale nebyla totální destrukcí – byla to bouře, po níž přijde Boží království (Drozdíková, s. 67).

Posmrtně (roku 1733) vyšla Newtonova kniha *Observations upon the Prophecies of Daniel and the Apocalypse of St. John*. Tato kniha byla hlavním zdrojem fundamentalistické exegese v 19. a na počátku 20. století (Drozdíková, s. 229). Stojí za zmínku, že Newton předpověděl vznik státu Izrael ne dříve než v roce 1899, ale pravděpodobně v roce 1948 (Drozdíková, s. 230).

Za zakladatele moderního postmilénialismu se považuje teolog Daniel Whitby (1638–1725), který sepsal esej „Pojednání o milénium“ („Treatise of the Millenium“). Předpokládal, že tisícileté království bude slavný věk církve, který bude následovat po obrácení Židů (Grenz, s. 74).